

УДК 378.147.(063)

В.М. Солощенко
Сумський державний
педагогічний університет

ІНШОМОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА МОБІЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

У статті розглядається проблема підготовка висококваліфікованих, добре інформованих, здатних жити і працювати в багатонаціональному середовищі фахівців, що є предметом першочергової уваги університетів у період глобалізації й інтеграції сучасного суспільства. За цих умов іноземна мова є одним із найважливіших компонентів професійної підготовки сучасного фахівця.

В статье рассматривается проблема подготовки высококвалифицированных, хорошо информированных, способных жить и работать в многонациональной среде специалистов, что есть предметом первоочередного внимания университетов в период глобализации и интеграции современного общества. При этих условиях иностранный язык есть одним из самых важных компонентов профессиональной подготовки современного специалиста.

Training of experts, who are highly skilled, informed, and able to live and work in the international environment is a primary task of universities in the period of globalization and integration of modern society. Therefore, a language competence is one of the major components of professional training.

Постановка проблеми. Приймаючи до уваги курс України на інтеграцію в європейське політичне, економічне, освітнє, наукове, правове, культурне співтовариство, актуальним стає питання підвищення якості підготовки з іноземної мови майбутніх фахівців. Володіння мовою інтернаціонального спілкування є однією з головних умов плідного співробітництва з країнами Європейського союзу. Іноземна мова є тим інструментом, володіння яким робить цей процес реальним, своєчасним і плідним, водночас підвищує конкурентоспроможність і мобільність сучасного фахівця на світовому ринку.

Сьогодення визначає такі суперечності: кардинальні зміни, які відбулися у суспільстві, ставлять високі вимоги до особистісних і професійно значущих якостей національних кадрів з вищою освітою. Важливим стають такі характеристики сучасного фахівця: активність, ініціативність, самостійність, висока відповідальність, що неможливі без сформованої іншомовної компетентності на основі фундаментальних знань, які забезпечують мобільність і конкурентоздатність сучасного спеціаліста. У зв'язку з цим

виникає необхідність розглянути поняття «іншомовна компетентність» як ключова компетентність у системі неперервної освіти.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми ефективного навчання предмета «Іноземна мова» і формування провідних компетентностей особистості знаходять відображення у наукових працях А.М. Ветохова «Условия успешного обучения иностранному языку» [1, 5 – 7], І.А. Зязюна «Педагогична майстерність» [4], А.А. Леонтьєва «Язык, речь, речевая деятельность» [5], А.К. Маркової «Психология усвоения языка как средства общения» [6], Е.І. Пасова «Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению» [7] і в таких документах, як «Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» [2], у документі Ради міністрів освіти країн ЄС, а саме: «Конкретні майбутні цілі системи освіти і професійної підготовки» [10], у «Плані дій щодо створення єдиного європейського індикатора провідних компетентностей» [12].

На превеликий жаль, ефективність викладання предмета «Іноземна мова» та формування іншомовної компетентності у студентів вищих навчальних закладів України не відповідає вимогам, які ставить Рада Європи до висококваліфікованого спеціаліста. Тому **мета статті** – дати визначення терміна «іншомовна компетентність», визначити її складові, порівняти різні погляди щодо визначення домінуючої компетентності в системі іншомовної компетентності, розкрити зміст складових компетентностей у системі формування комунікативної культури особистості, сучасного високоосвіченого, конкурентоспроможного фахівця, окреслити план дій (на державному та регіональному рівнях) щодо забезпечення «якісної освіти» і як результат формування іншомовної компетентності, як провідної компетентності у процесі становлення сучасної особистості.

Виклад основного матеріалу. Процес європейської інтеграції дедалі помітніше впливає на всі сфери життя держави, у тому числі й на вищу освіту. Наша держава чітко визначила орієнтири на входження в освітній та науковий простір Європи, здійснює модернізацію освітньої діяльності у контексті європейських вимог, щоразу наполегливіше працює над практичним приєднанням до Болонського процесу [5].

Сучасний етап людської цивілізації, що визначається як перехід до суспільства знань (від англ. knowledge society), характеризується якісно новими вимогами до розвитку освіти. Освіта розглядається як система ключових

компетентностей, якими повинен володіти сучасний фахівець [12]. Перетворившись на продуктивну силу, вона все більшою мірою визначає успішність націй у конкурентній боротьбі за виживання. Тож не дивно, що на початку XXI ст. освіта стала предметом пріоритетної уваги національної та міжнародної політики. Проявом такої тенденції став початок нового етапу європейської освітньої політики, що був організаційно оформлений у межах програми «Освіта та професійна підготовка 2010», затверджений у травні 2000 р. на засіданні Єврокомісії в Лісабоні.

Лісабонська стратегія (Lisbon Strategy) – нова стратегічна мета Європейського Союзу, спрямована на підвищення глобальної конкурентоспроможності ЄС через економічне оновлення та поліпшення в соціальній сфері й охороні довкілля. Європейська Рада в Лісабоні в березні 2000 року визначила для ЄС завдання на наступне десятиліття: стати найконкурентоспроможнішою та найдинамічнішою у світі економікою, що базується на знаннях і здатна забезпечити стійкий економічний зріст, робочі місця кращої якості та соціальну згуртованість суспільства [3].

Основним документом Ради міністрів освіти країн ЄС є «Конкретні майбутні цілі системи освіти і професійної підготовки» (The concrete future objectives of education and training systems. Report from the Education Council to the European Council. Brussels, February, 2001), який конкретизує Лісабонську стратегію і включає такі цілі: 1) підвищення якості й ефективності системи освіти і професійної підготовки; 2) забезпечення кожному громадянину ЄС доступу до цих систем; 3) забезпечення відкритості європейської освіти зовнішньому світу [10]. Аналіз документа дозволив дійти висновків, що першим кроком запровадження Лісабонської стратегії було закладення фундаменту для спільної роботи країн-учасниць ЄС над європейською якістю освіти впродовж 10 років.

Наступним кроком була зустріч міністрів освіти у березні 2002 року у Барселоні та підписання детальної робочої програми як доповнення до трьох стокгольмських стратегічних цілей, що були перероблені і доповнені міністрами. Цей документ має назву «План дій щодо створення єдиного європейського індикатора провідних компетентностей» (The European Indicator of Language Competence. Report from the Education Council to the European Council. Barcelona, March 2002). У документі було виділено 13 цілей і

відповідних індикаторів та еталони для визначення прогресу в кожній сфері: 1) підвищення якості й ефективності систем освіти і професійної підготовки: удосконалення навчання та виховання для вчителів і методистів, розвиток умінь для суспільства знань, забезпечення доступу до ІСТ для всіх, збільшення персоналу у сфері наукових і технічних досліджень, максимально ефективного використання ресурсів; 2) сприяння доступу кожного громадянина ЄС до систем освіти і професійної підготовки: забезпечення безперервної освіти, підвищення привабливості навчання, підтримка активного громадянства, рівних можливостей та соціальної єдності; 3) забезпечення відкритості європейської освіти зовнішньому світу: укріплення зв'язків із трудовим життям та суспільством; розвиток духу ініціативи, удосконалення системи навчання іноземних мов, зріст мобільності та обміну, посилення європейської кооперації. І вже третім кроком було перетворення цих індикаторів та еталонів у національні плани дій.

Основним завданням ЄС є виховання сучасної, конкурентоспроможної, мобільної особистості зі знанням іноземних мов. При цьому актуальними стають питання визначення у категоріях іншомовної компетентності, як основи міжнародного спілкування.[10].

Згідно з Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти компетентність – «це стійка готовність і здатність людини до діяльності зі «знанням справи». Останнє залежить від «таких п'яти основних елементів: глибоке розуміння суті завдань і проблем, які розв'язуються; наявність досвіду у даній сфері; уміння обирати засоби і способи діяльності, адекватні конкретним обставинам місця і часу; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність учитися на помилках і привносити корективи у процес досягнення мети» [2, 101].

У педагогічній літературі немає одностайності у визначенні поняття «компетентність». Більшість дослідників, а саме: А.М. Вєтохов [1, 6], А.А. Леонтьєва [5,115], А.К. Маркова [6, 72], розглядає компетентність і як характеристику особистості, і як сукупність комунікативних, конструктивних, організаторських умінь особистості, тобто розуміють під компетентністю здатність не тільки володіти знаннями, але й потенційно бути готовим їх застосовувати у нових ситуаціях [1]. Доречно було б звернути увагу на термін «компетенція». Компетенція (від. лат. *competentia* – «належить за правом») – 1) «сума знань, умінь і характерних рис, що дозволяє особистості виконувати

певні дії; 2) сукупність повноважень прав і обов'язків державного або громадського органу, службової особи, що встановлюється законом, статусом даного органу або іншими нормативними актами; 3) коло питань, у яких дана особа має знання, досвід» [8].

У процесі аналізу наукових джерел ми простежили тенденцію до трансформації терміна «компетентність» у «професійну компетентність», хоча суттєвої змістової різниці не бачимо. На приклад, В.В. Ягупов, автор навчального посібника з педагогіки, вважає професійну компетентність однією з основних підвалин педагогічної культури, виокремлюючи в ній «глибокі професійні знання, психолого-педагогічні навички та вміння, а також досконале володіння методикою викладання» [9, 165]. Ще більш лаконічним, однак таким, що охоплює упущений іншими авторами особистісний аспект, є визначення Е.І Пассова: «Професійна компетентність – сукупність професійних та особистісних якостей, які забезпечують ефективну реалізацію компетенцій, необхідних для здійснення професійної діяльності» [7]. Цікавим є погляд І.А. Зязюна, який вважає компетентність першоосновою професійності. В останній на перше місце ставить комплексність знань, а саме: уміння синтезувати матеріал, аналізувати ситуації спілкування, осмислювати суть явищ, обирати засоби взаємодії [4].

Аналіз наведених визначень дозволяє зробити деякі узагальнення, щодо визначення терміна. Отже, компетентність завжди розглядається у контексті професійної діяльності; розуміється як інтегративне утворення особистості, що є сукупністю різних компетенцій; характеризує рівень готовності особи до професійної діяльності, а також характер і ефективність її здійснення; формується у процесі засвоєння людиною відповідних знань у сфері її діяльності.

Логічно ми підійшли до розкриття суті основного поняття нашого дослідження – іншомовної компетентності. Загалом появу терміна «компетентність» щодо мови і комунікації у понятійному апараті цілої низки гуманітарних наук (філософії, педагогіки, психології, лінгводидактики, соціології) пов'язують з іменем відомого закордонного вченого Н. Хомського. У його концепції вивчення мов зустрічаємо такі поняття: «граматична компетентність» (grammatical competence), «мовна здатність» (linguistic competence), «мовна активність» (linguistic performance) [12].

Подальші дослідження здійснювалися у напрямі розширення, уточнення

поняття «іншомовна компетентність», а також його структурування. Згідно з Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти іншомовна компетентність – «це здатність функціонувати у реальних умовах спілкування, тобто в динамічному обміні інформацією, де лінгвістична компетенція повинна пристосуватися до прийому обширної інформації як лінгвістичного, так і паралінгвістичного характеру. При цьому робиться акцент на успішності іншомовної комунікації, яка залежить як від готовності і бажання комуніканта йти на ризик висловлювати свої думки іноземною мовою, так і від його винахідливості щодо уміння користуватися власним словниковим запасом та відомими йому граматичними структурами для передачі повідомлення»[2, 56 – 56].

У «Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти» іншомовна компетентність представлена у вигляді загальних і комунікативних компетентностей як базових навичок використання мов, а також цільових компетентностей у процесі навчання та вивчення іноземних мов [2].

До комунікативних відносять лінгвістичну, соціолінгвістичну та прагматичну компетенції. Уміння у всіх видах комунікативної діяльності (усна та письмова продукція) входять до складу цільової комунікативної компетенції, основу якої утворюють мовні, лексична, граматична і фонетична компетенції.

Виходячи зі змісту документа ЄС «План дій щодо створення єдиного європейського індикатора провідник компетентностей» (The European Indicator of Language Competence. Report from the Education Council to the European Council. Barcelona, March 2002), структура іншомовної компетентності складається з трьох основних компонентів:

- лінгвістичної компетентності;
- соціальної компетентності;
- комунікативної компетентності.

Лінгвістична компетентність – це система внутрішньо засвоєних комунікантом знань функціонування іноземної мови і проявляється у їх використанні в мовленнєвій діяльності [11].

Зміст соціальної компетентності розкривається через соціокультурний, соціолінгвістичний та професійний компоненти, які сприяють реалізації основної мети сучасної освіти, коли іноземна мова розглядається як засіб соціокультурного розвитку особистості, збагачений знаннями нової культури [11].

Комунікативна компетентність означає те, що кожному висловлюванню притаманні свої правила, які підпорядковуються загальним правилам граматики і засвоєння яких забезпечує здатність використовувати мову в процесі комунікації. Суть комунікативної компетентності розкривається через:

- прагматичний (стратегічний) компонент;
- дискурсивний компонент;
- інформативний компонент.

Під прагматичним (стратегічним) розуміють правила входження в контакт зі співрозмовником, здатність підтримувати його впродовж усього процесу спілкування та логічно завершити [11]. Ми вважаємо, що комунікативна прагматичність означає готовність передавати комунікативний зміст висловлювання у конкретній ситуації спілкування.

Під дискурсивним компонентом розуміють правила побудови змісту конкретного висловлювання [11]. Дискурсом називається форма комунікативного змісту («що сказати» і «як сказати»), що завжди адресується співрозмовнику, слухачеві або читачеві і характеризується такими якостями: зв'язністю, логічністю, організацією [8]. Зазначені якості дискурсу особливо примітні в писемному мовленні, а в усному більш важливі такі, як лексико-граматичний зв'язок, змістова логічність і відповідна організація висловлювання.

Інформаційний компонент спрямований на засвоєння змісту предмета спілкування. У процесі його формування на заняттях з іноземної мови студент отримує набір необхідних понять, що описують певну ситуацію, інформацію з минулого досвіду у вигляді знань і зразків поведінки, знання навколишньої дійсності, здатність описати її та своє ставлення до неї в іншомовній формі, загальний кругозір тощо [5]. У такий спосіб відбувається трансформація цінностей здобутої культури в особистісні якості комуніканта на основі традицій та ідеалів рідної культури. Варто підкреслити, що соціокультурний розвиток через вивчення іноземної мови має важливе значення для професійного становлення майбутнього фахівця будь-якого напрямку. Студенти зацікавлені у можливостях застосування іноземної мови для розширення своїх знань зі спеціальності, що, у свою чергу, є значним стимулюючим мотивом.

Ми вважаємо, що домінуючою в системі іншомовної компетентності є лінгвістична, бо вона є основою спілкування, при цьому реалізується основне

завдання ЄС щодо мовної політики – виховання сучасної особистості зі знанням іноземних мов. Іноземна мова (не тільки англійська, а й німецька, іспанська, італійська, польська, французька) повинна викладатися з раннього дитинства, що формує зрозуміле усвідомлення учнем культури, традицій, звичаїв народу, мова, якого вивчається.

На державному рівні ці завдання реалізуються у створенні робочих груп – «експертів з мови», основною метою яких є розробка основних принципів, за якими можливо визначити загальний рівень володіння іноземною мовою у країні-учасниці ЄС. При цьому дані повинні опрацьовуватися кожні 3 роки.

На регіональному рівні пропонується забезпечити викладання двох іноземних мов з раннього дитинства, а до 15 років на період отримання повної середньої освіти учні повинні вільно володіти іноземними мовами, а саме: уміти читати, писати, вільно висловлювати думки, підтримувати бесіду, достатньою мірою володіти знаннями про культурні особливості тієї країни, мова якої вивчається. Для аналізу отриманих даних (про рівень володіння іноземною мовою населення країни) пропонується розробити анкети для учасників (учителів та учнів), з наступними даними для вчителів: про початкову освіту, стаж роботи, кваліфікаційний рівень; для учнів (кількість мов, які вивчаються, кількість годин на тиждень, успішність тощо) [11].

Отриманні результати будуть мати важливе значення для країн-учасниць ЄС, оскільки це державний показник рівня сформованості іншомовної компетентності у країні-учасниці ЄС, а також ця освітня політика сприятиме укладанню спільних програм з країнами-учасницями ЄС у сфері практичного викладання іноземної мови, запровадження інноваційних технологій, це ще й чудова практика для країн-учасниць ЄС у розробці спільних міжнародних програм і отриманні міжнародних показників, які повинні бути використанні повною мірою.

Висновки. Теоретичний аналіз проблеми дослідження дозволяє стверджувати, що іншомовна компетентність – це комплекс знань, умінь, навичок, які дозволяють успішно використовувати іноземну мову як у професійній діяльності, так і для самоосвіти і саморозвитку особистості. На основі проаналізованих підходів до формулювання змісту іншомовної компетентності та її структурних компонентів можемо зробити певні узагальнення: під цим поняттям слід розуміти здатність і готовність здійснювати ефективну іншомовну комунікацію не носіями тієї чи іншої мови;

така здатність і готовність формується на основі певного комплексу компетенції і якостей особистості, які складають структуру іншомовної компетентності особистості.

Уміння спілкуватися іноземними мовами, розуміти співрозмовника, висловлювати власні думки, дискутувати є основним завданням освітньої (мовної) політики ЄС. Подальше удосконалення навичок спілкування іноземною мовою має важливе значення для заохочення мобільності фахівців у межах ЄС. Знання іноземної мови сприятиме створенню дійсно європейського ринку праці, шляхом надання можливості кожному громадянину вільно обирати країну для здобуття освіти і в подальшому працевлаштуванні.

Європейський показник сформованості іншомовної компетентності є індикатором якості викладання й успішності засвоєння учнями отриманих знань. Вимога ЄС до вивчення щонайменше двох іноземних мов з раннього віку є важливим кроком на шляху отримання конкурентоспроможних знань на світовому ринку праці.

На основі проаналізованих документів, ми можемо зробити висновок, що освітня політика ЄС направлена на формування високоосвіченого громадянина, а «ЄС є будинком для багатьох культур і мов».

Для подальшого вдосконалення системи іншомовної компетентності пропонується дослідити рівень сформованості іншомовної компетентності у студентів і викладачів вищих навчальних закладів України; розробити спеціальні програми для студентів і викладачів предмета «Іноземна мова» за напрямками «Сучасна комунікація», «Лінгвістична прагматика» і «Соціокультурна обізнаність» з метою вдосконалення знань з іноземної мови і формування сучасного, висококваліфікованого, конкурентоспроможного, мобільного фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ветохов И.Л. Некоторые актуальные проблемы современного обучения иностранным языкам // Иностранные языки в школе. – 2001. – № 4. – С. 5 – 7.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Зубченко Л.А. Лиссабонская стратегия Евросоюза: разочарования и надежды. – Режим доступу: http://www.perspektivy.info/.../lissabonskaya_strategiya_evrosoiuzaz_razocharovaniya_i_nadezdy_2007-8-26-10-25.htm
4. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с.
5. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность. – М.: Просвещение, 1999. – 234 с.

6. Маркова А.К. Психология усвоения языка как средства общения. – М.: Логос, 1984. – 162 с.
7. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – М.: Просвещение, 1995. – 208 с.
8. Словник іншомовних слів / За ред.: О.С. Мельничука – К.: Рад. Енциклопедія, 1985. – 938 с.
9. Ягупов В.В. Педагогіка. – К.: Либідь, 2003. – 560 с.
10. The concrete future objectives of education and training systems. Report from the Education Council to the European Council. – Brussels, February 2001. – 17 p.
11. The European Indicator of Language Competence. Report from the Education Council to the European Council. – Barcelona, March 2002. – Режим доступу: [http:// www.edu.language learning.com.ua](http://www.edu.languagelearning.com.ua)
12. Guide for the Development of Language Education Policies in Europe. Language Policy Division \ Council of Europe. 2002. – Режим доступу: [http:// www. coe. int](http://www.coe.int).

УДК 378.025

З.Б. Чухрай
*Сумський державний
педагогічний університет*

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ у СТУДЕНТІВ

У статті уточнюється поняття «дослідницькі здібності» як одного з компонентів творчого мислення та пропонується система дослідницьких здібностей щодо специфіки навчання математики майбутніх економістів.

В статье уточняется понятие «исследовательские способности» как одного из компонентов творческого мышления и предлагается система исследовательских способностей относительно специфика обучения математике будущих экономистов.

In this article the concept of reseach abilities as one of the components of the creative thinking is specified. The system of reseach abilities concerning the methods of studying of mathematics for future economists is offered.

Постановка проблеми. Аналіз праць щодо проблеми розвитку творчої особистості (В.І. Андрєєв, Д.Б. Богоявленська, Л.С. Виготський, В.М. Дружинін, Г.С. Костюк, П.Ф. Кравчук, І.Я. Лернер, О.Н. Лук, О.М. Матюшкін, В.О. Моляко, Д. Пойа, Я.А. Пономарьов, В.Г. Розумовський, С.Л. Рубінштейн, М.М. Скаткін, З.І. Слепкань, А.Т. Шумилин І.С. Якиманська та ін.), у тому числі – у процесі навчання математики (Е.Е. Жумаєва, І.В. Калашникова, О.А. Смалько, О.С. Чашечникова та ін.), свідчить, що метою навчання математики, формування творчої особистості має бути не просто накопичення учнем або студентом знань і набуття вмінь і навичок з предмета, але й розвиток творчих здібностей, які характеризують особу, здатну до